

arxiu

Manuel de Pedrolo: un intel·lectual a la trinxera de l'independentisme

[vista prèvia >](#)

Sovint la història oficial d'un país tendeix a amagar fets o personatges que s'escapen del gruix del pensament hegemònic. Catalunya no n'és una excepció. Manuel de Pedrolo va ser una de les plomes més prolífiques de la literatura catalana de la segona meitat del segle XX i un intel·lectual que s'avançava al seu temps, però en canvi no va gaudir del reconeixement literari i social que la seva obra i pensament mereixien. Un reconeixement que, lentament, va arribant, justament quan les seves idees i les seves lluites han conquerit una posició transversal en la societat catalana.

Marina Llansana Rosich

Llicenciada en Filologia Catalana per la UAB i en Periodisme per la UPF. Consultora en comunicació

@marinallansana

L'any Pedrolo que ara acaba ens ha obligat a fer-nos preguntes incòmodes, algunes en primera persona: com és que ens vam llicenciar en filologia catalana sense haver parlat mai, ni un sol dia, a classe de l'obra de Pedrolo? Com és que d'un llegat de més de 120 obres de tots els gèneres, només se'n coneix popularment una? Per què no s'ha reconegut l'aportació a la literatura catalana feta per aquest autor que va tractar tots els gèneres amb un enfocament modern i universalista? Per què l'estima dels seus nombrosos lectors és inversament proporcional al menyspreu que li va dispensar l'acadèmia? I la pregunta més dolorosa: com pot ser que un dels autors més compromesos amb la llengua, amb la literatura com a motor de transformació de la societat, amb la nació completa i amb un projecte polític netament independentista —cosa molt poc habitual en els intel·lectuals coetanis— no sigui reivindicat políticament per aquells que tenim en marxa una revolució social i nacional exactament com la que ell impulsava? Tant políticament com literàriament, Manuel de Pedrolo (1918-1990) ha estat tractat de manera injusta, i mai com ara que hem commemorat el

centenari del seu naixement n'havíem estat tan conscients.

Els poquíssims estudiosos de la seva obra coincideixen a dir que Manuel de Pedrolo és el millor escriptor de la generació de la dècada del 1970 i un dels autors més importants de la literatura catalana del segle XX. A l'ombra del seu cèlebre «mecanoscrit» perviuen més de 120 obres de tots els gèneres: novel·la, teatre, poesia, contes, traduccions i articles de premsa. Va manejar tants gèneres i subgèneres i va cultivar tants estils que l'èxit de *Mecanoscrit del segon origen*, amb més d'un milió d'exemplars venuts, va fer ombra a la resta de la seva obra fins al punt que el propi Pedrolo, que considerava el *Mecanoscrit* una novel·la menor, va confessar en el seu dietari que es penedia d'haver-la escrit.¹

Però seria injust atribuir aquest desconeixement general que hi ha sobre l'obra de Pedrolo a l'eclipsi del seu *best-seller*. L'escriptor i crític literari Sebastià Bennasar (1976), bon coneixedor de l'autor de l'Aranyó, aventura

una possible explicació d'aquest desconeixement —o menyspreu—, que es deuria a tres fets: primer, a l'acarnissament de la censura sobre els seus llibres que fa que es publiquin massa tard, en segon lloc, a la incomprensió de les seves obres més atrevides en un entorn cultural avesat al realisme històric, i finalment, a la posició independentista de Pedrolo que, en plena transició, resulta incòmoda.² Segurament podríem afegir-hi una quarta raó, i és el propi caràcter de Pedrolo, poc amant de la vida social, reticent als reconeixements i premis literaris —malgrat que va rebre els més importants, des del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes al Premi Sant Jordi—, sempre crític amb el poder i aïllat dels cercles literaris catalans.

Pedrolo, una vida humil al servei de l'escriptura

Malgrat ser fill d'aristòcrata, Pedrolo no va ser mai ric —ja no li va arribar res de la fortuna familiar minvant— ni tampoc va trepitjar mai la universitat; ho va aprendre tot dels llibres. El 1946 es va instal·lar a Barcelona i

¹ ZABALLA, *Manuel de Pedrolo. La llibertat insubornable*.

² BENNASAR, «Pedrolo, encara ara perillós».

En les novel·les de Pedroló hi ha temàtiques recurrents com la solitud, la recerca permanent del sentit de la vida, la voluntat de supervivència i sobretot la llibertat i la lluita per aconseguir-la

va fer feines diverses —des d'agent d'assegurances a investigador privat— fins que comença a treballar al sector editorial i consagra la seva vida a l'ofici d'escriure, amb una constància i a un ritme que ja no abandonarà durant 40 anys. La seva creació serà prolífica —20.000 pàgines d'obra pròpia— i sempre en català.

L'obra de Pedroló ha rebut molts adjectius: moderna, experimental, existencialista, universalista, però segurament el més estès ha estat el de «popular», tal com demostren les xifres de vendes de les seves novel·les i tal com s'ha reflectit en les celebracions de l'Any Pedroló, que ha arribat a tants racons del territori amb actes impulsats per lectors en escoles, llibreries i centres cívics. I és que una de les seves motivacions com a escriptor era arribar a tothom, i arribar-hi a través de gèneres diversos.

Era un gran lector d'autors internacionals, i en alguns casos en traduïa les obres al català. Això el va empenyer a traslladar, a la nostra cultura i a la nostra llengua, corrents literaris propis de la narrativa mundial com

el conductisme i l'existencialisme i també subgèneres que aquí gairebé no es coneixien o eren molt minoritaris; ciència-ficció, novel·la policíaca i novel·la negra —va dirigir la col·lecció de novel·la negra La cua de palla d'Edicions 62—, i fins i tot, novel·la eròtica; a més de la seva *Obres Públiques* (1991) se li ha arribat a atribuir la cèlebre —i anònima— novel·la eròtica catalana *Els quaderns d'en Marc*.

El seu elevat ritme de producció literària —sumat al seu perfil gens academicista— despertava recels entre escriptors coetanis, i són cèlebres alguns dels estirabots que li dediquen Rodoreda i Joan Sales en la seva correspondència.³ Però al marge de l'opinió de l'acadèmia, és innegable que la seva obra va tenir un enorme èxit entre els lectors i també va obtenir nombrosos premis literaris. Als inicis de la seva trajectòria, el 1954, va rebre el premi Joanot Martorell amb la novel·la *Estrictament personal*, al cap de dos anys va rebre el Premi Víctor Català amb *Crèdits Humans*, i el 1962 arribava el Sant Jordi de novel·la per *Balanç fins*

a la matinada, que va ser el llançament definitiu de la seva popularitat. Els guardons es van succeir fins a guanyar, el 1979, el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes atorgat per Òmnium Cultural.

En les novel·les de Pedroló hi ha temàtiques recurrents com la solitud, la recerca permanent del sentit de la vida, la voluntat de supervivència i sobretot la llibertat —tant individual com col·lectiva— i la lluita per aconseguir-la. On més tracta el tema recurrent dels anhels de llibertat és en els articles que publica a revistes com *Ariel*, *Canigó*, *Oriflama* o *Serra d'Or* i en diaris com l'*Avui* i el *Diario de Barcelona*; on es demostra que el Pedroló articulista actua exactament com el novel·lista, el poeta o el dramaturg: utilitzant l'escriptura com a instrument per assolir la llibertat. A més de tots aquests gèneres, va deixar escrites —i enviades— mig miler de cartes que tenen un gran valor per aprofundir en un personatge molt gelós de la seva intimitat.⁴ Les cartes descobreixen un home íntegre, insubornable, compromès amb la seva gent i la seva nació, i alhora molt crític amb les estructures

3 CASALS (eds), *Cartes completes Joan Sales i Mercè Rodoreda, 1960-1983*.

4 GARCÍA (eds), *Epistolari. Manuel de Pedroló*.

Pedrolo era conscient de les conseqüències econòmiques de renunciar a escriure en castellà. I malgrat això, es va mantenir sempre fidel a la llengua catalana

de poder i els partits polítics catalans de la transició.

La llengua irrenunciable

La llengua, per Pedrolo, és el fonament de la nació, la manera de ser català, de sentir-se'n i d'exercir-ne. En una de les seves *Cròniques Colonials* deia: «Si faig un petit balanç, i ja tinc edat per a fer-lo, m'adono que exactament com qualsevol altre fill d'aquest país, en el curs de la meua vida he estat insultat i desposseït un cop i un altre cop, de fet ininterrompudament, en la meua condició de català. Tot començava ja en la infància, quan em donaven una gramàtica per una altra».⁵

Pedrolo era conscient de les conseqüències econòmiques de renunciar a escriure en castellà. I malgrat això, es va mantenir sempre fidel a la llengua catalana.

Activista contra la censura

En una enquesta feta la tardor del 1974 a una seixantena d'escriptors

catalans sobre els efectes de la censura en la seva obra literària alguns autors reconeixien que evitaven escriure sobre coses que ja sabien que no passarien el filtre, admetent, en certa manera, que s'autocensuraven. No és el cas de Manuel de Pedrolo, ell escrivia sempre sense inhibicions i es va convertir en el cas més emblemàtic de la lluita contra la censura. El preu que va pagar va ser alt: moltes de les seves obres van ser reprovades i moltes d'altres no van poder veure la llum fins al cap de molts anys d'haver estat escrites. Segons l'estudi que va fer l'expert en censura espanyola Manuel L. Abellán (1939-1976) van ser 33 els llibres de Pedrolo que van haver d'esperar deu anys o més a ser editats,⁶ ja fos per raons polítiques, morals o per l'ús del llenguatge. Algunes novel·les, com *Pas de ratlla* (1958) i *Unes mans plenes de sol* (1966) no es van poder publicar íntegres, i fins i tot una de les seves novel·les més conegudes —*Un amor fora ciutat* (1959)— va ser segrestada de les llibreries el 1970 i li va costar un judici del Tribunal d'Ordre Públic per tractar el tema

de l'homosexualitat. Gràcies a la feina de l'advocat i escriptor Maurici Serrahima (1902-1971), Pedrolo va ser absolt el 1972 i el llibre va tornar als taulells de novetats amb una faixa: «Ara ets tu, lector, qui l'ha de jutjar!».⁷

De fet, el primer llibre català denegat per la censura amb Manuel Fraga Iribarne al Ministeri d'Informació i Turisme va ser *Esberlem els murs de vidre* (1961) que havia de publicar l'editorial Selecta i que va deambular pels despatxos de la censura durant anys en el transcurs dels quals l'autor aplicava la picaresca per confondre els censors canviant-ne el títol o canviant d'editorial i tornant-la a presentar, fins que el 1975 finalment va ser autoritzada i publicada per Edicions 62 amb el títol d'*Acte de violència*.⁸

L'acció de la censura va tenir uns efectes demolidors en l'obra de Pedrolo; li costava trobar editorials que acceptessin presentar els seus ma-

5 DE PEDROLO, *Cròniques colonials*.

6 ABELLÁN, «Apunts sobre la censura literària a Catalunya durant el franquisme»

7 NOPCA, «Manuel de Pedrolo, l'escriptor que perseguia la llibertat».

8 VAN DE HOUT, «La censura y el caso de Manuel de Pedrolo. Las novelas perdidas».

Pedrolo no s'identifica amb els postulats polítics de partits ni d'institucions, se sent allunyat del nacionalisme burgès i critica la doble situació de repressió: nacional i de classe

nuscrits davant la censura i passava molt temps entre la redacció d'una novel·la i la seva publicació. És per això que, tot i que no era gens amant dels premis literaris, Pedrolo els utilitzava perquè solien comportar el compromís de les editorials de publicar les obres premiades. Va ser el cas de la novel·la *Balanç fins la matinada* (1953) que després d'haver guanyat el premi Sant Jordi el 1962 va ser presentada a la censura i autoritzada sense cap incidència.

Amb tot, per culpa del viacrucis de la censura que passaven les seves obres, es publicaven cronològicament desordenades. Va ser un dels preus que va haver de pagar per la seva coherència extrema. I és que, en Pedrolo, el compromís intel·lectual i el polític són indissociables, tot i que, com diem a l'inici, aquesta dimensió civopolítica és molt desconeguda pel gran públic.

Compromís polític insubornable

El pare Pedrolo era d'Acció Catalana de Tàrraga i va créixer en un entorn catalanista. Un cop a Barcelona es

va fer militant de la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya i de la Unió Catalanista d'Estudiants, i el 1935, amb disset anys, va participar al seu primer onze de setembre. És a la postguerra quan assumeix plena consciència nacional i adopta progressivament l'independentisme com a conseqüència de l'ocupació francofalangista.⁹

Al llarg de tota la seva obra la creació literària i l'anàlisi política es barregen. Ja a la primera meitat dels anys 1940 escriu una sèrie de poesia de caràcter patriòtic. Als anys 1950 expressa el seu ideari polític en forma d'articles, i és a partir de la dècada de 1970 que explicita, sense cap subterfugi, el seu independentisme, plantejat principalment com a eina de ruptura amb una estructura de poder repressiva. El marxisme ajuda l'escriptor a «llegir» el fet nacional des de la dialèctica de classes vinculada a un estatus polític.¹⁰ Aquesta síntesi entre el fet nacional i el marxisme que exemplificava Pedrolo es con-

cretaria en el naixement del Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN) el 1968. Però Pedrolo no s'identifica amb els postulats polítics de partits ni d'institucions, té un ideari polític propi; se sent allunyat del nacionalisme burgès i critica la doble situació de repressió: nacional i de classe. Una crítica que es concreta en la subordinació dels Països Catalans davant dels estats espanyol i francès.¹¹ El corpus ideològic de Manuel de Pedrolo l'ha convertit en un dels principals referents intel·lectuals de l'esquerra independentista.

Suport a Nacionalistes d'Esquerra

El 16 de desembre de 1979 es va fundar Nacionalistes d'Esquerra (NE), un nou partit impulsat per intel·lectuals i líders socials independents que va generar una gran il·lusió en una part de la societat catalana. Manuel de Pedrolo hi va donar suport, juntament amb altres intel·lectuals. L'any següent el partit va formar una candidatura electoral amb noms de primer nivell com

9 FERRER I TRILL, *Manuel de Pedrolo i la nació (1957-1982)*.

10 Ídem p. 88

11 Ídem p. 80

Va ser també dels primers a defensar l'independentisme no nacionalista; considerava que el nacionalisme era corretja de transmissió de l'autonomisme, que perpetuava la situació d'opressió

Jordi Carbonell (1924-2016), Maria Mercè Marçal (1952-1998), Lluís Llach (1948), Maria Àngels Anglada (1930-1999), Joan Oliver «Pere Quart» (1899-1986), Avel·lí Artís-Gener «Tísner» (1912-2000), Josep Maria Espinàs (1927) o Armand de Fluvià (1931), que es va presentar a les eleccions del Parlament de Catalunya. Pedrolo va ser una de les personalitats que va recolzar la candidatura al costat d'una seixantena més de noms, amb una carta de suport publicada a la premsa amb el títol «Nosaltres votarem, com milers de vosaltres, Nacionalistes d'Esquerra, el vot útil, el vot patriòtic, perquè no claudicarem».¹²

Que el nou partit no obtingués representació parlamentària va obligar els seus impulsors a haver d'enfrontar el seu futur immediat amb divisió d'opinions al voltant de si havia d'acceptar una confluència amb Esquerra Republicana de Catalunya. Pedrolo i altres independents com Pere Quart o Montserrat Roig (1946-1991) havien publicat una carta pública demanant una

entesa entre NE i ERC. Tot i així, l'assemblea celebrada el desembre de 1983 va decidir no formalitzar cap pacte amb ERC. Una constant en la militància política de Pedrolo era la voluntat de crear espais de confluència, l'aspiració de sumar les forces independentistes.

La lluita social, indestruable de la lluita nacional

Pedrolo va ser pioner en la lluita independentista; d'una banda perquè era dels primers intel·lectuals que la reivindicava obertament, i en segon lloc —i més rellevant— perquè la plantejava com una eina per canalitzar les lluites socials. Per Pedrolo ser d'esquerres i ser independentista era indestruable, perquè la lluita per l'alliberament s'havia de fer en el front nacional i en el social simultàniament. Aquest posicionament, que ara és l'eix troncal de bona part de l'independentisme, era molt poc compartit en una època on el catalanisme es veia, en bona part, com un patrimoni de la burgesia catalana.

Pedrolo deia: «La realitat ens demostra que no hi ha, no pot haver-hi,

un nacionalisme asèptic, o sia, un projecte d'independència nacional al marge d'un programa polític i social, explícit o no. I això fins i tot en el cas que hom vulgui fer del nacionalisme allò que no és, que no hauria d'ésser mai: una ideologia que, de moment, deixa en suspens totes les altres, en les quals ja es pensarà un cop aconseguida la independència».¹³

Va ser també dels primers a defensar un posicionament ara molt més habitual que 50 anys enrere: l'independentisme no nacionalista. Per Pedrolo el nacionalisme era corretja de transmissió de l'autonomisme, que perpetuava la situació d'opressió. I també va ser pioner en un altre aspecte: en l'assumpció del marc de la nació catalana completa: els Països Catalans. El sociòleg i historiador Xavier Ferré (1962), un dels qui millor ha estudiat l'ideari polític de Pedrolo, defensa que el fet que Pedrolo adopti els Països Catalans com a marc de referència és gràcies a la seva amistat amb Joan Triadú (1921-2010).¹⁴

¹³ FERRER I TRILL, *Manuel de Pedrolo i la nació (1957-1982)*.

¹⁴ Íbidem.

¹² FUNDACIÓ JOSEP IRLA, *Nacionalistes d'Esquerra (1979-1984)*.

Era un revolucionari que se servia de la literatura per canviar la societat, la utilitzava com a eina de lluita i prenia part en els esdeveniments polítics que tenien lloc arreu dels Països Catalans

El compromís de Pedroló amb el país, doncs, és un compromís amb la classe treballadora. És crític amb el poder establert a la incipient autonomia catalana, i va acabar esdevenint un autèntic corcó amb els partits que s'acomodaven en l'autonomisme durant la transició.

L'obra més política

D'entre tot el corpus literari i assagístic de Pedroló, destaca la tetralogia *La Terra prohibida*, quatre novel·les protagonitzades per un grup clandestí que lluita contra l'Estat feixista espanyol. Es tracta de l'obra políticament més compromesa de Pedroló, un relat de la resistència catalanista i l'exili durant la guerra i la postguerra. Va ser escrita el 1957, però a causa de la censura no va poder ser publicada fins al cap de vint anys, el 1977, un cop mort el dictador.

En el terreny de la no ficció, el corpus ideològic de Pedroló es troba recollit als articles d'opinió publicats a la premsa, on divulgava notícies i repassava l'actualitat política. El 1976 comença les col·laboracions quin-

zenals a la secció «Diàleg» del diari *Avui*, on comentava sense pèls a la llengua aspectes d'actualitat com ara l'elaboració de la Constitució espanyola i els seus paranys, l'aprovació de l'Estatut de Sau i les seves mancances estructurals, o es feia ressò de notícies que tenien lloc en l'entorn de l'esquerra independentista i que haurien passat desapercebudes, com ara la constitució dels Consells Populars de Cultura Catalana. A més de l'*Avui*, va escriure al *Diario de Barcelona* —conegut com *El Brusi*— en una columna que va titular «Cròniques Colonials» i que són testimoni del Pedroló més combatent.¹⁵ Es tracta de tretze cròniques escrites entre el 1981 i el 1982 on l'autor parla de les conseqüències de l'opressió de l'Estat i es mostra consternat per episodis com la laminació de competències de l'Estatut, la suspensió en tribunals espanyols de lleis aprovades al Parlament de Catalunya o pel fet que la intel·lectualitat d'esquerres espanyola no es mulli pels catalans. Trenta anys després, hi ha paràgrafs que podrien haver estat escrits ahir:

¹⁵ Els articles van ser recopilats i publicats per l'editorial El Llamp al volum *Cròniques Colonials*, a iniciativa de la taula d'Independents d'Esquerra Independentista

«Hauria de cridar l'atenció, i fa rumiar una mica, que en situacions de colonització el proletariat del poble dominant i els partits que en gran mesura el representen facin normalment costat a la metròpolis de seguida que en els pobles oprimits s'alceu veus de reivindicació nacional».¹⁶

Intel·lectual a la trinxera

Mentre molts dels intel·lectuals de l'època adoptaven una actitud contemplativa, Pedroló era combatiu, metre molts escrivien des de la torre d'ivori, Pedroló ho feia des de la trinxera, mentre molts s'havien acomodat a la Transició, ell seguia denunciant la repressió i l'ocupació colonial del país. Era un revolucionari que se servia de la literatura per canviar la societat, la utilitzava com a eina de lluita i prenia part en els esdeveniments polítics que tenien lloc arreu dels Països Catalans; signava manifestos i es mullava per donar suport als presos polítics. D'una integritat i coherència aclaparadora, va tenir una actitud exemplar de compromís

¹⁶ DE PEDROLÓ, article de la secció «Cròniques Colonials» a *Diario de Barcelona*.

amb la seva gent i el seu país. Manuel de Pedrolo va morir el 1990 a causa d'un càncer, confortat pel reconeixement dels lectors però sentint el buit de l'acadèmia i la crítica. L'Any Manuel de Pedrolo haurà servit, esperem, per omplir aquest buit, per recuperar part de la seva obra i per fer-li l'homenatge que no va tenir en el moment de la seva mort —en bona part per la pròpia voluntat de marxar d'aquest món discretament. Ara bé, el millor homenatge que la societat catalana ha fet mai a Pedrolo és demostrar a les urnes que tenia raó: unes quantes dècades després les seves idees polítiques han deixat de ser marginals i han passat a ser majoritàries. ■

■ Bibliografia

AA.DD. *Nacionalistes d'Esquerra (1979-1984)*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2004.

ABELLÁN, Manuel «Apunts sobre la censura literària a Catalunya durant el franquisme» (PDF). *Revista de Catalunya*, 27, 1989, p. 123-132.

ARBONÈS, Jordi. *Pedrolo contra els límits*. Aymà, 1980. Reeditat per Pagès Editors, 2018.

BENNASAR, Sebastià. *Manuel de Pedrolo, manual de supervivència*. Meteora, 2018.

COCA, Jordi. *Pedrolo perillós?*. Dopesa, 1973. Reeditat el 1991 per la Magrana.

DE PEDROLO, Manuel. *Cròniques colonials*. El Llamp, 1982.

DE PEDROLO, Manuel. *La terra prohibida*. Editorial Comanegra, 2017

FERRER I TRILL, Xavier. *Manuel de Pedrolo i la nació (1957-1982)*. Edicions del 1979, 2015.

GARCÍA, Xavier (ed.). *Epistolari. Manuel de Pedrolo*. Lleida: Universitat de Lleida, 2 vol., 1997.

NOPCA, Jordi. «Manuel de Pedrolo, l'escriptor que perseguia la llibertat». *Ara Llegim*, 31 de març de 2018.

VAN DE HOUT, Lidwina M. «La censura y el caso de Manuel de Pedrolo. Las novelas perdidas» (en castellà). Represura. *Revista de Historia Contemporánea española en torno a la represión y la censura aplicadas al libro*, 4, 2007.

ZABALLA, Bel. *Manuel de Pedrolo. La llibertat insubornable*. Sembra llibres, 2018.